

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 323.28:327
ПНР

МИЛОРАД М. ДРОБАЦ
Факултет за правне и пословне студије
Нови Сад

ТЕРОРИЗАМ И МЕЂУНАРОДНА АНТИТЕРОРИСТИЧКА ПРАВНА ДОКУМЕНТА

Сажетак: Основно полазиште аутора је чињеница да су турбулентне планетарне промене, често неочекиване, на крају XX и почетком XXI века консеквенца процеса глобализације, која у савременим околностима често манифестује своју контроверзну природу и дилеме које прате тај феномен. Ове тенденције се негагативно рефлектују на кумулативне потенцијале глобализације и узрок су разним изазовима, ризицима и претњама посебно у домену безбедности. Општа светска несигурност је последица агресивног терористичког деловања.

Међународно антитерористичко супротстављање разним облицима тероризма подразумева постојање консензуса за предузимање антитерористичких активности, као и доношење и примену универзалних међународноправних антитерористичких докумената. Ако је њихова имплементација подређена, превасходно, интересима великих сила које користе двоструке стандарде у примени истих, онда су међународна правна документа само губитнички (читај: неуспели) покушај. Дакле, међународна антитерористичка документа није довољно усвајати него поштовати, иновирати, отклањати уочене мањкавости и, у савременој пракси, дословно примењивати.

Кључне речи: Глобализација, савремени тероризам, екстериторијална јурисдикција, међународна антитерористичка документа.

Увод

Политичко насиље се експонира у различитим видовима. Савремени тероризам (мегатероризам) чини највећи изазов и проблем с којим се суочавају државе у свету, али и најзначајније међународне организације, нарочито Организација уједињених нација.

Актуелни тренутак је карактеристичан по интензивном међународном терористичком деловању, али и по изузетном ангажовању многобројних земаља у изналажењу метода и садржаја за успешније идентификовање и супротстављање тој пошлости. У наредном периоду треба очекивати још наглашеније присуство разних облика насиља, где ће водећу улогу имати тероризам (појединачни и групни, рационалан или ирационалан) и други облици насиља.

Компаративна истраживања феномена тероризма у прошлом веку недвосмислено упућују на конклузију да је он узроковао друге проблеме, као што су: све уочљивија отуђеност људи, разне тензије и сукоби, честе злоупотребе политичке и економске моћи, као и све бројнији примери функционалне ерозије правних држава. У еволуцији друштва (читај: цивилизације), човек је постао средство дехуманизације односа и доведен је на ниво објекта који се користи за материјализацију политичких циљева и интереса појединаца и мањих група. Истовремено, најзначајнији чиниоци светске политике не почињу ни једну сесију без наглашеног захтева за остварење, давно формулисане, визије о равноправности, правима и слободама човека. Нажалост, без обзира на постојање цивилизацијских стандарда, политичка култура је, у највећем делу света, „на ниским гранама” и власт се осваја разним облицима насилне борбе, међу којим је и тероризам.

Обзиром да питање успешног супротстављања разним облицима терористичке активности представља глобални проблем, треба констатовати да су оне комплексне и да се о њима мало зна, да се о могућим циљевима и методама зна најмање, а исти ниво сазнања је о носиоцима активности и разлозима за њихово извођење. Решавање овог комплекса проблема захтева много одрицања, систематског научно-истраживачког рада, стрпљења, анализа, планирање (стратегијско, оперативно и тактичко), организо-

вање и вођење, логистику, заштиту и непрекидну контролу свих активности и носилаца обавеза и задатака у борби против те пошасте. Овим активностима треба да координира и управља специјално селектован тим стручњака за антитерористичку борбу.

За борбу против светског тероризма неопходна су адекватна правна документа. ОУН је најодговорнији чинилац који предлаже, доноси, налаже и контролише реализацију истих. Нажалост, ОУН ову обавезу не реализује адекватно неспорним очекивањима светске заједнице народа.

Међународна антитерористичка документа

Историјски корени савременог тероризма датирају из доба *Просвећености*. Модерни тероризам је настао у Европи и убрзо се пренео и у остале делове света. У историјском развоју модерног тероризма истакнуто место заузимају француска, америчка и „Октобарска” револуција у Русији, али и Први и Други светски рат са свим својим узроцима и последицама и глобализација међународних односа. Глобализација, нарочито, економских токова и система комуникација и транспорта доноси транснационализацију негативних ефеката тих процеса, при чему су све израженији тзв. *невојни ризици* – организовани криминал, међународни тероризам, трговина дрогом и оружјем, етнички и религиозни конфликти и еколошка загађеност (С. Стојановић, 2005: 31).

Полазећи од збивања и уверавања тзв. демократских земаља Запада да ће након рушења Берлинског зида завладати време демократије, економског просперитета, међусобног поштовања и процеса глобализације, утемељеног на снажном развоју комуникационе и информатичке технологије, земље у транзицији, тј. државе Централне и Источне Европе, као и друге мање развијене земље, нису очекивале да је све то само „кукавичје јаје” водећих високоразвијених земаља, пре свих САД, Велике Британије, СР Немачке, Француске и др. и још једна у низу превара вешто камуфлираних еманципаторским потенцијалима глобализације. Уствари, иза овог „пројекта” крио се ризик, ниҳилизам и многе друге мањкавости са наглашеним карактеристикама неједнакости, неравномерности и усмеравања према униполарном и униформ-

ном свету, где се глобализацијом ствара цивилизација капитала, планетарне хегемоније и институционализованог егоизма (З. Видојевић, 2001: 101). Актуелно стање међународних односа у коме доминира хегемонистичко понашање САД, изванредна је основа за интернационализацију различитих врста ризика (тероризам, етнички и религијски екстремизам, регионални конфликти војне интервенције и сл.), који су основни услови за изазивање политичких и безбедносних проблема на светском и националном нивоу. У прилог овој констатацији говоре и подаци да је у периоду од 1973. до 2003. Године у свету извршено око 11.650 међународних терористичких напада. Само у Алжиру је, у последњој деценији двадесетог века, убијено више од 75.000 људи. У протеклих петнаест година терористи су у свету отели 275 авиона у цивилном саобраћају, при чему је погинуло 948 људи, док су 7.479 лица терористи држали као таоце. Процењује се да се тренутно на подручју Европе налази око 30.600 терориста, припадника исламистичких терористичких организација (Р. Гађиновић, 2007: 9).

Тероризам, као социолошки феномен који је битан фактор савремене цивилизације, достигао је невероватан степен интензитета и присутан је свуда у свету, што је узроковало предузимање низа мера, радњи и активности на међународном нивоу које су реализоване са половицим или појединачним успехом. Неадекватни резултати који се остварују у супротстављању овој цивилизацијској пошасте су консеквенца, поред осталог, немогућности постизања консензуса при генерализацији овог феномена.

Наиме, данас егзистира мноштво дефиниција термина *тероризам*, које се могу сврстати у две групе:

- *Административне* (доносе их државне институције, међународне организације и групације, нпр. ОУН, Савет безбедности ОУН, ЕУ, Стејт департмент САД, Влада Велике Британије, МОСАД, ФБИ и сл.), и
- *Академске* (продукт интелектуалног промишљања интелектуалаца који се интензивно баве изучавањем наведене проблематике, нпр. Б. Џенкинс, П. Џонсон, В. Лакер, Боаз Ганер, Комбс и Слам, Браун, Валдман и др.).

Међутим, иако ове дефиниције карактерише систематичност, оне имају и мањкавости (рефлектовање идеологизованих политичких ставова, пренормираност, уопштеност, повођење за кон-

кретном ситуацијом или чином и др.). Најчешћи елементи који се појављују у дефиницијама су:

- (1) Насиље као *метод*,
- (2) Грађани и владе као *мете*, и
- (3) Изазивање страха и изнуђивање политичких или социјалних промена као *циљеви*.

У дефиницијама се кроз интегрални текст могу препознати и класификације тероризма и то најчешће према:

- (1) *Методима* (самоубилачки, ...),
- (2) *Средствима* (класични, биохемијски и нуклеарни), и
- (3) *Циљевима* (идеолошки, етничко-сепаратистички и религијски).

Анализирајући фреквентност, узроке и поводе, конкретне активности, објекте напада и др. намеће се закључак да је тероризам данас најчешће усмерен према земљама Запада и да на западном искуству следи конкретну традицију (мотивисаност терориста идеологијом, национализмом и религијским фанатизмом).

Истражујући феномен тероризма, познати аутори (Фрејзер, Фултон и др.) закључују да је евидентна разлика између тероризма пре и после Другог светског рата, тим пре, што тероризам након рата чине особеним неки нови чиниоци (брзина комуникације, медији, терористичко оружје и мобилна команда). Поред тога, савремени међународни тероризам (читај: технотероризам) све више експонира своју нову карактеристику, тј. склоност неселективном насиљу.

Током целог прошлог века међународна заједница и њене асоцијације, нарочито Организација уједињених нација, усвојила је више докумената (конвенција, резолуција, упутстава, итд.) као основе за супротстављање међународном тероризму. Први пут међународна заједница изучава и расправља о деликту названом тероризам, у Бриселу давне 1930. године, да би већ наредне године била организована, у Паризу, нова конференција на којој је наглашена опасност од тероризма и забрањено кажњавањем за кривично дело тероризма уколико неко терориста становништво, појединца или његову имовину употребом средстава као што су: минско-експлозивна средства, ватрено оружје или друге разорне направе, пожар, шири епидемију, сточну заразу ... (Р. Гаћиновић, 2007: 11).

а) Активности међународних чинилаца до Другог светског рата

Период после завршетка Првог светског рата је карактеристичан по многим друштвеним, политичким и економским променама. Земље победнице (Велика Британија и Француска) су на Мировној конференцији у Паризу 1919-1920. године манифестовале своју супериорност и интересе, занемарујући место, улогу и допринос осталих држава савезница (међу којим и Србије), тако да је остало много нерешених питања. Поражене силе (Аустро-Угарска, Немачка, Италија и њихови савезници) су, вођене својим империјалистичким интересима, чиниле све да отежају положај и настојања новоформираних држава да се опораве од ратних разарања и крену путем развоја и просперитета.

Почетком 20-тих година XX века на међународној политичкој сцени се појављује фашизам, нова политичка опција, која налази „најпогодније тло“ за развој управо у земљама које су побеђене (Италија, Немачка). Светска економија је у кризи какву цивилизација не памти. Наведено, али и други фактори, били су узроци појава анархије у свету и са тим и појава разних облика тероризма.

Нагло повећање терористичких активности коришћењем разних облика тероризма (политичка убиства, атентати, терор, насилни протести, диверзије, побуне, устанци и сл.), имали су за последицу интензивирање међународног антитерористичког деловања. Непосредни повод да Друштво народа сазове и одржи заседање свога Савета у Паризу, 10. октобра 1934. године, био је тзв. Марсејски атентат (В. Ћоровић, 2006: 163). Тада је усвојена Резолуција (K.S.Chandan, 1935:405), којом је осуђен овај терористички акт (убиство југословенског Краља Александра I Карађорђевића и Luisa Barthona, тадашњег министра спољних послова Француске у Марсеју, 9. октобра 1934. године), обавезане државе да не смеју подржавати и толерантно се понашати према терористима и терористичким активностима на њиховој територији и др. На том скупу је формиран Комитет експерата (11 чланова) који је добио задатак да хитно приступи анализи дотадашњих терористичких ак-

тивности и сачини почетни „папир” међународне конвенције о сузбијању тероризма. После две године (10. октобра 1936. године), Савет је усвојио још једну Резолуцију у којој ставља акценат на обавезу држава да не утичу на политичке односе и кретања у другој држави.

На међународној конференцији о тероризму, која је одржана у Женеви (1-16. новембра 1937. године), усвојене су, и потписане, две Конвенције и то:

- (1) Прва, којом је осуђен сваки облик тероризма (потписале 24 државе), и
- (2) Друга, којом су дати претходни услови и постављени темељи за успостављање Међународног кривичног суда за гоњење и суђење носиоцима терористичких активности (потписало 13 држава).

Ове Конвенције никад нису ратификоване, тј. никад нису постале правоснажне. Аутори који се интензивно баве истраживањима феномена тероризма у нас (Р. Гађиновић, М., Мијалковски и др.) тврде да ови документи нису ратификовани из разлога што су у њима присутне непрецизности у генерализацији појма *тероризам*, али и усмеравање далеко веће пажње тадашњим актуелним међународним догађањима која су указивала на непосредну опасност од избијања Другог светског рата (окупација Етиопије од стране фашистичке Италије, крајње агресивна спољна политика фашистичке Немачке, упад оружаних снага Јапана у Кину и сл.).

б) Активности ОУН после Другог светског рата на сузбијању међународног тероризма

Колика је пажња светске јавности била усмерена на проблеме међународног тероризма указује чињеница да је Генерална скупштина ОУН одмах, по завршетку рата, наложила ОУН да промптно приступи прикупљању и селекцији релевантних информација и података и анализи проблема који су били конвенција међународних терористичких активности. Турбуленције на нивоу глобалног „села” у сфери, пре свега, друштвених, поли-

тичких и економских кретања, узрочно-последично су захтевале да поједина тела ОУН (Комисија за међународно право) што пре сачини текст Нацрта кодекса злочина против мира и безбедности човечанства (1947. године).

У периоду 60-тих и 70-тих година свет (нарочито Европу и земље Средње и Јужне Америке) доживљава „крвави талас” тероризма, који је условио нове активности ОУН. Наиме, било је потребно приступити радикалном сузбијању терористичких активности, а то се могло чинити организовањем и активирањем међународних правних инструмената. Ове активности су резултирале усаглашавањем ставова и доношењем више споразума, кодекса, протокола, резолуција, декларација и конвенција које су омогућавале предузимање различитих и обухватних мера с циљем да се онемогуће и санкционишу организатори и извршиоци терористичких аката (масовних и појединачних).

Сходно узроцима, основама, врстама и облицима манифестовања, као и изворима финансирања терористичког насиља, анти-терористичка међународна документа се могу хронолошки сврстати у следеће групе, и то:

(1) Конвенције: о кривичним делима и неким другим актима извршеним у ваздухопловима, која је усвојена у Токију, 14.09.1963. г.; о сузбијању незаконите отмице ваздухоплова, усвојена у Хагу, 16.12.1970.г.; о сузбијању незаконитих аката против безбедности цивилног ваздухопловства, усвојена у Монреалу, 23.09.1971.г.; Америчка конвенција о тероризму, усвојена у Вашингтону, 2.02.1971.г.; о спречавању и кажњавању кривичних дела против лица под међународном заштитом, укључујући и дипломатске агенте, усвојена у Њујорку, 14.12.1973.г.; Европска конвенција о сузбијању тероризма, усвојена у Стразбуру, 27.01.1977.г.; Међународна конвенција против узимања талаца, усвојена у Њујорку, 17.12.1979.г.; Међународна конвенција о спречавању терористичких напада бомбама, усвојена у Њујорку, 15.12.1997.г.; Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма, усвојена у Њујорку, 9.12.1999.г. и Међународна конвенција о спречавању аката нуклеарног тероризма, бр. 59/290, усвојена у Њујорку, 14.09.2005.г. (Р. Гађиновић, 2007: 12-15).

(2) Резолуције које је усвојила ОУН: Број 36/109 – Мере за превенцију међународног тероризма, усвојена 10.12.1981.г.; број 38/130 – Мере за превенцију међународног тероризма, усвојена

19.12.1983.; број 42/22 – Декларација о јачању, усвојена 7.12.1987.г.; број 42/154 – Разматрање мера које треба предузети, усвојена 7.12.1987.г.; број 46/51- Мере за елиминисање међународног тероризма, усвојена 9.12.1991.г.; број 47/31- Разматрање мера које треба предузети, усвојена 25.11.1992.г. и број 48/122 – Људска права и тероризам, 20.12.1993.г.

(3) Резолуције Савета безбедности ОУН: Број 579 – Инциденти са узимањем талаца, усвојена 18.12.1985.г.; број 635 – Последице терористичких дела, усвојена 14.06.1989.г.; број 638 – Инциденти са узимањем талаца, усвојена 31.07.1989.г.; број 748 -- Спречавање аката међународног тероризма, усвојена 13.03.1992.г.; број 6559 -- Строга осуда бомбашких терористичких напада у Најробију и Дар ес Саламу, усвојена 7. и 13.08. 1998.г.; број 1189 – о уздржавању држава од организовања, подстицања, помагања и учествовања у терористичким акцијама против друге државе, усвојена 13.08.1998.г.; број 1269/1999 – Осуда свих дела тероризма, усвојена 1999.г.; број 1267/1999 – Санкције против Авганистана због пружања уточишта Бин Ладену и број 1373 – о сарадњи у борби против тероризма, усвојена 28.09.2001.г. (Војни информатор, 2002:).

Посебну пажњу заслужује резолуција број 1377/2001 - која каже да „Савет безбедности заступљен на министарском нивоу земаља чланица, објављује да акти међународног тероризма представљају изазов свим државама и укупном човечанству ... да акти тероризма свуда угрожавају достојанство и сигурност људи, подривају друштвени и привредни развој свих држава и у светским размерама поткопавају стабилност и благостање”, као и тода је Савет безбедности „... најдубље забринут због забележеног пораста терористичких поступака у различитим светским религијама, који су мотивисани нетолеранцијом и екстремизмом”.

(4) Акта Генералне скупштине ОУН: Декларација 2131, усвојена 21.12.1965. г., о забрани уплитања у унутрашње послове других држава, што указује на могућност да нека држава буде „држава терорист”;

в) Међународни тероризам и проблеми реализације антитерористичких докумената

Сагледавањем суштине побројаних међународних антитерористичких докумената долази се до спознаје да је њихова особеност наглашена кроз, тзв. „елемент иностраности” (кривично дело се ефектуира у иностранству, извршиоци инкриминисаног терористичког акта се склањају у иностранство, објекти насиља су иностранци грађани, објекти и средства и др.) и мали је број држава које су у могућности да гоне носиоце терористичких активности, а да заштиту међународне безбедности остварују државе „мете”.

Очигледно, присутно је много проблема у реализацији међународних антитерористичких докумената. Неке проблеме, који су најчешћи, навешћемо ради што бољег разумевања укупне комплексности феномена тероризма и предузимања адекватних мера за успешније супротстављање истом. Проблеми се могу идентификовати у следећем, и то:

- У највећем броју антитерористичких докумената кривична дела нису квалитетно генерализована, тј. нису конкретизована и недовољно су препознатљиви терористички мотиви. На овај начин се омогућава једностраност у оцени конкретне терористичке активности, нпр. проглашење терористичког акта за криминално дело и сл.

- Мањкавост међународних докумената је уочљива када се анализира кривично гоњење и санкционисање починиоца. Међународни правни документи, посебно конвенције, углавном су уопштено писани, тако да државе потписнице тих докумената саме оцењују да ли је неко дело терористичко или криминално и на основу сопствене оцене одлучују да ли ће извршити екстрадицију починиоца или не, другој држави. Иначе, многе државе избегавају да инкриминишу терористичке активности, полазећи од личних друштвених, политичких и економских разлога.

- Недостатак ових докумената је неодређеност обавезе и метода борбе против тероризма на глобалном плану. То је од круцијалног значаја за подизање међународне сарадње, у овој области, на виши ниво и превентивно деловање против терористичких активности, и

- Проблем је у чињеници да се већина међународних правних докумената доноси *post festum*, тј. бави се последицама, а не узроцима, мотивима и циљевима извршења терористичког акта, који чине основу за предузимање превентивних и репресивних активности и мера.

Дакле, иако су присутне мањкавости и проблеми у формулацији, конкретизацији и реализацији међународних антитерористичких докумената, ипак, они су конкретан допринос на плану глобалног супротстављања савременом тероризму. Најразвијеније државе света и формално прихватају да су најодговорније за сузбијање активности савременог међународног тероризма, што су потврдиле на самиту у Паризу, 30.07.1996.

(Министарска конференција о тероризму, 1996:).

Закључак

Обзиром на све интензивнију ескалацију терористичког деловања на глобалном плану, међународна заједница има посебне одговорности у одвраћању и сузбијању терористичких активности. Један од значајних задатака међународних фактора је израда, реализација и контрола реализације међународноправних антитерористичких докумената. Доношење ових докумената је превентивна мера.

Анализирајући овај аспект делатности међународних чинилаца, нарочито ОУН, акценат је стављен на питања која осветљавају деловање у временском периоду пре и после Другог светског рата и имплементацију и проблеме у реализацији међународноправних антитерористичких докумената.

Актуелни тренутак и резултати казују да има простора за критику међународноправног оквира за контролу и сузбијање транснационалног тероризма јер не функционише како се очекује. Уствари, немогуће је са сигурношћу одредити, тј. утврдити шта је „предмет криминализације” пошто је велики број дефиниција тероризма непрецизан; у најважнијим међународним документима, нпр, конвенције, предност има територијална правна надлежност у односу на међународну; документа су често уопштена, итд.

Дакле, поглед у будућност подразумева стварање далеко јачег и кохерентнијег транснационалног правног оквира, нарочито када је актуелно деловање против политички мотивисаног насиља у било ком облику. У целом поступку не сме се занемарити утицај процеса глобализације и свих квалификатива који је карактеришу. Полазећи од чињенице да се друштво мора борити против терористичких активности, то подразумева да јавно мњење (као збир појединаца који партиципирају у доношењу политичких одлука) и самоорганизовање укупног становништва чини одвраћајући фактор за потенцијалне носиоце терористичких активности и смањује ризик од ескалације тероризма као цивилизацијске пошасте.

Terrorism and international antiterrorist law documents

Summary: Main starting point of the author is the fact that the turbulent planetary changes, often unexpected, at the end of XX and at beginning of XXI century are outcome of globalization processes, that in nowadays circumstances often manifest its awkward nature and dilemmas that follows that phenomenon. These tendencies are negatively reflected on cumulative potentials of globalization, causing many challenges, risks and threats especially in area of security. Consequence of aggressive terrorist acts is the global insecurity.

International antiterrorist confrontation against various types of terrorism means consensus for taking antiterrorist activities, as well as carrying out and applying universal international antiterrorist law documents. If its implementation is subdued, primarily to the interests of great powers that uses double standards in implementation of them, then international law documents are just failure. So, it's not just enough to make international antiterrorist documents but to respect and innovate them and eliminate possible mistakes so it can be applied.

Key words: Globalisation, modern terrorism, extraterritorial jurisdiction, international antiterrorist documents.

Литература:

- Видојевић, З. (2001.), *Глобализација као неминовност, потчињавање и шанса*, Зборник Глобализација и транзиција, Институт друштвених наука, Београд, стр. 101;
- Војни информатор (2002.), Београд, број 4-5;
- Гаћиновић, Р. (2007.), *Значај међународног права у супротстављању тероризму*, Општевојни теоријски часопис „Војно дело”, Београд, година LIX, излази тромесечно, број 1, стр. 9 – 19;
- Гаћиновић, Р.(2007.), *Нова економија тероризма*, „ОДБРАНА” Магазин Министарства одбране Србије, Београд, година III, број 33, стр. 8-12;
- Министарска конференција о тероризму (1996.)*, Париз - Земље учеснице су биле „Група 7” и Руска федерација, а резултат те Конференције је План активности (25 тачака) који је постао темељ стратегије за дугорочно супротстављање међународном тероризму. Планом је разрађена сарадња и координација светских чинилаца (развијене земље, регионалне и светске институције и специјална тела за борбу против тероризма) на сузбијању савременог тероризма.
- Стојановић, С. (2005.), *Безбедност и изазови процеса глобализације*, Општевојни теоријски часопис „Војно дело”, Београд, година LVII, излази тромесечно, број 1, стр. 23 – 42;
- Ђоровић, В. (2006.), *Илустрована историја Срба*, Шеста књига, Београд, стр. 145-167;
- Chandon, S. K.(1935.), *Le terrorisme devant la Societe des Nations*, Paris, p. 405;